

PAPER DETAILS

TITLE: OSMANLI-ERMENI ÇATISMASINDA TOPLUMSAL ALGI DÜZEYİ: DIYARBAKIR ÖRNEĞİ

AUTHORS: Recep CENGİZ

PAGES: 175-192

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/155390>

**OSMANLI-ERMENİ ÇATIŞMASINDA TOPLUMSAL ALGI DÜZEYİ:
DİYARBAKIR ÖRNEĞİ**

***OTTOMAN-ARMENIAN CONFLICT OF LEVEL OF SOCIAL PERCEPTION: THE
CASE OF DİYARBAKIR***

***УРОВЕНЬ ОБЩЕСТВЕННОГО ВОСПРИЯТИЯ В ОСМАНСКО- АРМЯНСКОМ
КОНФЛИКТЕ: ДИЯРБАКЫРСКИЙ ОБРАЗЕЦ***

Yrd. Doç. Dr. Recep CENGİZ *

ÖZET

Tarihsel olarak Türk-Ermeni sosyal münasebetleri, Osmanlı devletinden önce Anadolu’da kurulan Selçuklu devleti ile başlamaktadır. Bu nedenle Ermenilerin, Selçuklu ve Osmanlı devletleri ile Doğu Anadolu ve Kafkasya’da 1915 olaylarına kadar yaklaşık sekiz yüzyıl devam eden sosyal birlikteliklerinden söz etmek mümkündür.

Ermeni meselesinin temeli olarak sunulan “tehcir” olayı, Türkler tarafından Osmanlı devletinin, Ermenilerin siyasi isyanları karşısında kendini savunmak zorunda oluşu olarak kabul edilmesine rağmen, ABD, AB ve dünyanın değişik ülkeleri formel ve enformel olarak soykırım yapıldığına dair tartışmalarda taraf olarak gözükmektedir. Bu nedenle söz konusu tartışmalar konuyu hem dış politikada hem de iç toplumsal dinamiklerimiz açısından önemli/tartışmalı hale getirmektedir.

Ermenistan ve Ermeni Diasporası tarafından yürütülen soykırım iddialarının, Avrupa ülkelerinin hemen hemen hepsinde, ABD ve bir kısım dünya ülkesi tarafından benimsenmesi ve buna bağlı olarak sosyalleşme süreci içinde Türkiye’de toplumsal bilinçte *Ermeni soykırım iddialarının gerçek olduğu ve kabul gördüğü* şeklinde anlaşılmaktadır. Bu yüzden konunun sosyolojik olarak araştırılması ve verilerle değerlendirilmesi gerekmektedir.

Araştırma; 2010 yılı anket ve enformel görüşme tekniklerden yararlanılarak elde edilen bulguların teorik sosyoloji ve tarih bilgileriyle birleştirilmesine, karşılaştırılmasına dayanan yorumlamalardan oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Tehcir, soykırım, lobi, diaspora, toplumsal bilinç, alt kültür

ABSTRACT

Turkish-Armenian social relations had their roots in the Seljuk Empire in Anatolia before the Ottoman Empire. Therefore we can talk about friendly social relations, which

* Ondokuzmayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü - Samsun / TÜRKİYE

lasted for eight centuries, between the Armenian and the Seljuk, the Ottoman Empires in the Eastern Anatolia and in the Caucasus.

The “deportation” is taken as the basis for the Armenian question Nowadays the United States and European Countries blame the Ottomans for the deportation and presume the Armenians innocent and forget that the Ottomans had to protect themselves against the political revolt of the Armenians.

The so-called genocide assertions which are contested by means of communication in great alliance in Europe, the United States, in some other countries, in Armenia and the Armenian Diaspora. All information given on this matter is in favour of the Armenians and against Turkey and forms an anomic situation.

In 2010, The research will be made of findings made by questionnaires and informal interviews and their junction and comparison to sociology and historical records.

Key Words:

Deportation, genocide, lobby, diaspora, social consciousness, lower culture

РЕЗЮМЕ

В историческом контексте турецко-армянские социальные отношения начались с Сельджукской государством, созданной в Анатолу до Османской державы. По этому поводу, можно речь идти о социальных объединениях армян Сельджукском и Османском государствами, продолжающиеся приблизительно восьми столетии до события 1915 года в восточном Анатолу и Кавказе.

Происшествие т.н. “tehcir” (переселение), которая представляется как основой армянского вопроса, несмотря на то, что принимается со стороны турков как, фактам о вынуждены защиты себя Османского государства против политических восстания армян, США, ЕС (европейский союз) и разные страны мира показываются, как формальные и неформальные сторонники в спорах о геноциде. С этой точки зрения названные споры привели тему в важный/спорный вид с точки зрения, как в внешней политике, так и внутренней общественной динамике.

Претензии о геноциде выдвинутые со стороны Армений и армянской диаспоры, во всех трансах Европы, со стороны США и некоторых стран мира в процессе восприятия и связи с этим социализации общественного сознания Турции принимаются как, якобы *реальные и принимаемые претензии армянского геноцида*. По этому, нуждается исследование темы социологическим аспектом и оценки по фактам. Исследования заключается выводами, которые основываются объединении теоретических социологических и исторических данных находок, полученных с использованием анкетов 2010 года и методов неформальных встреч.

Ключевые Слова:

Переселение, геноцид, лобби, диаспора, общественное сознание, субкультуры.

1. Giriş

Dünya tarihinin büyük devletlerinden biri olan Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal yapısı, bir siyasi söylem ve eylem olarak milliyetçiliği önemsememiş/yadsımış olduğundan birbirinden farklı ulusları kapsayan, milliyetçiliğin gelişme alanı bulamadığı heterojen bir toplum modeli sunmaktadır. Ancak Fransız İhtilâli ve onu izleyen büyük değişme, 18. y.y. itibaren Batı'da

güçlenen milliyetçilik ve seküler anlayış, Ermenilerin de dâhil olduğu Osmanlı unsurlarının birbirinden farklı olduğu algısını artırarak uluslaşmayı tetiklemiştir. Bu nedenle dönem içinde Batı'da yaşanan gelişmeler çok uluslu bir devlet olan Osmanlı İmparatorluğu için önem taşımış, imparatorluk sınırları içinde yaşayan Bulgarlardan Arnavut'lara, Araplardan Ermenilere kadar bütün unsurlar anomi, toplumsal çözülme ve çatışmanın içine çekilmişlerdir.

Bu bağlamda Türk-Ermeni sosyal münasebetleri, Osmanlı devletinde 1915 olaylarına neden olan Osmanlı-Rus savaşına kadar belirgin/açık bir toplumsal çatışmaya taraf olmaksızın devam etmiş olsa bile Ermenilerin uzun bir süredir düşünce ve eylem biçimi olarak gizli bir milliyetçilik fikrine sahip oldukları ihtimali de göz ardı edilmemelidir.

Bir karşı eylem olarak Ermeni milliyetçiliğinin neden olduğu ve sorunun temeli olarak kabul edilen “tehcir” olayı, Osmanlı devletince, Ermenilerin toplumsal isyanları karşısında tedbir almak zorunda oluşu olarak kabul edilmesine rağmen, bu süreç, Ermenistan ve Ermeni diasporasının girişimleri ile ABD, AB ve dünyanın değişik toplumları tarafından hem formel hem de enformel olarak soykırım olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle 1915 olaylarına ilişkin yapılan tartışmalar, Türkiye’de hem dış hem de iç toplumsal dinamikler açısından önemli/tartışmalı hale gelmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de Ermeni meselesinin nasıl algılandığı açıklanması gereken sosyolojik bir konu olmaktadır.

Ermenistan ve Ermeni Diasporası tarafından yürütülen soykırım iddialarının, Avrupa birliği ülkelerinin büyük çoğunluğunda, ABD ve değişik bazı dünya ülkeleri tarafından benimsenmesi ve buna bağlı olarak sosyalleşme süreci içinde Türkiye’de de toplumsal bilinçte Ermeni soykırım iddialarının gerçek olduğu ve kabul gördüğü şeklinde anlaşılmaktadır. Bu bakımdan konunun ülkemizde sosyolojik olarak da araştırılması ve bilimsel verilerle değerlendirilmesi gerekmektedir.

Günümüzde Türkiye’de, Türk-Ermeni ilişkilerini yansıtan tarihi bilgiler kronolojik yapı dışında yorumlamanın ortaya çıkardığı gerilime bağlı olarak değişmekte ve yeniden tanımlanabilmektedir. Örneğin Türk tarihi açısından Osmanlı hükümetinin Ermenileri savaş alanlarından çıkararak yeniden yerleştirilmesi girişimi farklı bağlamda değerlendirilmektedir. Zorunlu göç, günümüzde Osmanlı Devleti için Ermenilerin birinci dünya savaşı sürecinde Ruslarla işbirliğini engellemek ve iç toplumsal çatışmayı önlemek için alınmış bir karar niteliğinde algılanırken, aynı süreç günümüzde Türkiye’de bazı kesimlerin benimsediği gibi Ermeniler için toplumsal yok olmanın başlangıcı olarak değerlendirilmektedir.

1991 yılında Ermeni soykırım iddialarını gerçek olarak tanımlayan bir anayasa ile Bağımsız Ermenistan Cumhuriyeti’nin ilan edilmesi ve Fransız parlamentosunun soykırımı onaylaması ve ABD Kongresine soykırımın tanınması için yasa teklifinin sunulması gibi girişimler, diaspora Ermenileri için birer

kazanım olurken söz konusu gelişmeler Türkiye’de Ermeni soykırım tartışmaları ile ilgili olarak yeni algılama ve yorumlamanın varlık kazanmasına kaynaklık etmektedir.

Parlamentolarda tasarıların yasallaşmasından anma törenlerine kadar geniş yelpazede Ermeni soykırım iddialarına ilişkin söylem ve eylemlerin giderek artan bir ivmeyle yoğunlaşması, Ermenilerin çabasıyla değil dünyadaki güç mücadelesinin belirlediği konjonktüre de işaret etmektedir. Zira Ermeni meselesini batı dünyasının gündeme alması ve desteklemesi, Ortadoğu ve Kafkasya’nın zengin petrol ve doğal gaz yataklarına sahip olması ile de ilişkilidir (Ermeni Araştırmaları, Sayı 1, Mart-Nisan-Mayıs 2001).

Ermeniler, birinci bağımsız Ermenistan girişiminde Türkiye’den toprak taleplerinin bedelini ağır bir şekilde ödemelerine karşılık tekrarla Türklere karşı bedel ödetme bağlamında farklı enstrümanları kullanarak yeni bir senaryo içinde görülmektedirler. Ermeniler tarihi süreçte ilk bağımsızlık mücadelesinde Rus, Fransız ve diğer ortakları ile birlikte harekete geçerken, bugün de aynı şekilde ABD, AB ve dünyanın değişik ülkelerinden beklenti içindedirler ve Türkiye’ye düşmanca bir duruş sergilemektedirler.

Ermenistan ve diasporanın temel hedef olarak belirlediği ve her söylemde dile getirdikleri soykırım iddiası dört aşamalı (“Dört T” planı) olarak yürütülmektedir (www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/ozet/dort_t.html). Bunlardan birincisi “tanıtma”; Ermeni soykırımının yapıldığına dair güçlü propaganda çalışmalarının yürütülmesidir. Başta ABD, AB ve dünyanın değişik toplumlarında bu aşama önemli ölçüde gerçekleştirilmiş gözükmektedir.

İkinci aşama ise, dünyada ve daha önemlisi Türkiye’de Ermenilere soykırım yapıldığı iddialarının gerçek bir olay olarak “tanınma”sının sağlanmasıdır. Ermenistan ve Ermeni Diasporasının gayretleri ile başta AB ülkeleri ve diğer birçok ülkede sürekli gündemde tutulan soykırım iddialarına yönelik politikaların arkasında Türkiye’de bazı kesimlerin düşünsel yapısına baskı kurularak biçimlendirilmesi Türkiye’de iddiaların gerçekmiş gibi algılanmasını sağlanmaya yöneliktir (Karaca, 2006, s. 41). Üçüncü aşama, “tazminat” ve dördüncüsü ise, Türkiye’den Sevr Antlaşmasında belirtilen esaslara dayanan “toprak” talebidir (Karaca, 2006, s.18-19).

Ermenistan ve Ermeni diasporasının temel hedef olarak belirlediği ve dört aşamalı olarak yürüttükleri söz konusu planın ikinci basamağını oluşturan durumun Türkiye’de uygulama alanının genişliği ve niteliğinin belirlenmesi ve sonraki aşamaların gerçekleşme derecelerinin varlık karakterleri çalışmanın özgün değerini oluşturmaktadır. Çalışmada kronolojik bilgilerin ayrıntıyla kullanılmasından kaçınılmıştır.

Araştırmanın amacı, Türkiye’de Ermeni meselesi ile ilgili tartışmaların algılanma biçimi ve içeriğinin tespit edilmesidir. Çalışmada Diyarbakır merkezi, araştırma alanı olarak seçilmiş ve 44 soru içeren dört yüz doksan dört (494) anket uygulanmıştır. Çalışma anket tekniğinden yararlanılarak elde edilen bulguların

teorik sosyoloji ve tarih bilgileriyle konuya ilişkin basın ve yayında yer alan verilerin değerlendirilmesine dayanan yorumlamalardan oluşmaktadır. Araştırmanın amacı, Ermeni soykırım tartışmalarında rol oynayan faktörleri; toplumsal bakış açısı ve genel sosyolojik kavram/yaklaşımlarla değerlendirmektir.

2. Osmanlıda İç Grup İlişkilerinin Algılanması

Günümüzde süre giden ermeni soykırım iddiaları ile ilgili söylemler ve eylemler, I. Dünya savaşı sürecinde Osmanlıda bir etnik grup olarak varlığını sürdüren Ermenilerin bağımsız devlet kurma girişiminden kaynaklanan sosyal çatışmayı, haksız, gerekçesiz ve sadece Ermeni ölümlerinin olduğuna yönelik toplumsal bilinç oluşturma gayretleri olarak değerlendirebiliriz. Bunun belirgin örneklerinden biri, Türklerin soykırım iddialarına şiddetli tepki göstermelerinin nedeni, öğretilenlerden geri adım atma sorunu ve Ermenilerin tazminat hatta toprak istemelerinden kaynaklanan korku olduğu yönündeki iddialardır (NZZ Am Sonntag, 12 Mart 2007). Aynı şekilde, Ermeni meselesini ele alan dünyanın hemen her ülkesinde Türklere karşı önyargıları ifade eden yüzlerce kitap bulunması da bu duruma örnek gösterilebilir. Söz konusu yazılı basında çoğu zaman İslam'ın standart yorumunu taşıyan Türklere karşı dinsel veya ırkçı bir nefret bulunmakta ve Türkler zalim ve barbarlar olarak resmedilmektedir. Buna karşılık Türk tarafını yansıtan kitaplar yok denecek kadar azdır (The Statesman, 13 Şubat 2007).

Her çatışma gibi Osmanlı-Ermeni çatışması, gerek dış gerekse iç grup ilişkilerinde anarşi durumunda, ortaya çıkan "güvenlik ikilemi"ne ve tüm bireylerin güvenliğini azaltan karşıt hareketlere dayanmaktadır. Birçok etnisiteyi barındıran Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezi otoritesinin zayıflaması ile doğan fırsatlara ve yararlanabilirliğe yaslanan ve karşıt eylemleri benimseyen Ermeniler, Osmanlı toplumsal yapısının güvenliğini kendi güvenlikleri ile birlikte karşılıklı olarak değişik boyutlarda tehdit etmişlerdir. Söz konusu tehdit, "çatışan grup üyelerinin karşılıklı olarak önemli sayıda öldürülmesi ve ciddi biçimde fiziksel ya da zihinsel zarar görmesi"nden "muhalif grup içindeki çocukların zorla başka gruplara nakledilmesi"ne kadar değişik şekillerde gerçekleşmiştir.

Özellikle Osmanlı-Rus savaşı ile başlayan gruplar arası gerilim her yeni anlatıda büyütülmüş ve çarpıtılmış olan düşmanlığın tarihsel kayıtlarının mevcudiyeti, grupların birbirlerini tehdit olarak görme eğilimlerini artırmıştır. Bu tehdit algısı Osmanlı devletinin olumsuz/zayıf koşullarında, Ermenilerin, radikal çetelerce şiddeti doğuracak bir hareketlilik içine girmesinde ve benzer şekilde bunun her yeni anlatıda büyütülmüş ve çarpıtılmış olmasıyla Ermeni düşmanlığının artmasında etkili olmuştur.

Ayrıca, Osmanlı-Ermeni çatışması, kaotik, rastgele, anlamsız, irrasyonel veya tamamen duygusal nitelikte olmayan, şiddetin sadece araçsal açıdan değil kültürel olarak belirlenmiş şartlar ve çevre içinde diğer unsurlarla ilişkili bir realitedir. Bu nedenle Osmanlı-Ermeni çatışmasının temel ilgi odağı, Ermenilerin şeytanleştirilmiş, değersizleştirilmiş veya tehdit eden olarak algılandıkları

Osmanlı'yı "öteki" üzerinden konumlandırarak korkunun kaynağını kültürel olarak bizatihi kendilerinin inşa etmiş olmalarıdır. Bu bağlamda Osmanlı merkezli bir korkunun oluşması şiddetin rastgele ve anlamsız değil aksine ürkütücü bir biçimde anlamlı hale geldiğini göstermektedir.

Günümüzde de söz konusu şiddetin ortaya çıkardığı sonucu, soykırım olarak tartışma/algılama, kaotik, rastgele, anlamsız, irrasyonel veya duygusal olmayan çok boyutlu ve Türkleri "öteki" üzerinden konumlandırarak çatışmanın süre giden boyutta Ermeni hedeflerine yönelik yürütülmesidir. Ayrıca çeşitli kavram karmaşası yaratarak bazı hedef alt grupları bilgi bombardımanına tabi tutarak sosyalizasyon süreci ile Ermenilere ait söylem ve eylemleri, meşru kılma girişimidir. Bu süreç, iç ve dış grup ilişkilerine yaslanan çeşitli araçlar kullanılarak bireye ve guruplara işlemedikleri bir suçun kabul ettirilmesi olduğu kadar suç işleyen ötekinin de masumiyeti yönünde gerçekleştirilmektedir. Ermeni soykırım iddiası projesinin savunucularından Kevrok Bardakçıyan'ın ifade ettiği gibi bu sürecin hedefi, Türkiye'nin konuya ilişkin bütün haklılıklarını, karşı politikalarını temelsizleştirmektir (Karaca, 2006, s. 41-42). Bu bağlamda Osmanlı-Ermeni ilişkilerinin algılanma niteliği önem taşımaktadır.

A. Osmanlı-Ermeni Çatışmasının Nedenini Algılama

Osmanlı-Ermeni çatışması, düzenli, anlamlı, rasyonel vb. nitelikte sosyolojik bir gerçekliktir. Bunun tipik göstergelerinden biri, Osmanlı-Rus savaşının başlaması ile Ermenilerin Türkler tarafından işbirlikçi olarak kabul edilmesi, Ermenilerin de Ruslarla işbirliğinin Türkleri kışkırttığını bilmesidir. Aynı zamanda bu karşılıklı bakış açılarının her yeni anlatıda anlamlı ve rasyonelize edilmesi hem Türk hem de Ermenilerin güvenlik ikilemine dayanan tehdit algısını illüzyondan halüsinasyona uzanan geniş bir alana taşımıştır. Bu nedenle güvenlik ikilemine neden olan yani Türkleri Ermenilere ve Ermenileri Türklere karşı kışkırtan sebepler çok faktörlü sosyolojik bir olguya dayanmaktadır. Söz konusu bu tehdit algısı günümüzde de devam etmektedir.

Osmanlı toplumsal yapısı içinde Türk ve Ermeni seçkinlerinin ve kamuoyunun birbirleri ile ilgili algıları, nasıl 1915 yıllarında sorunun tanımlanmasında belirleyici bir role sahip olmuşsa günümüzde de Türkiye'de Türk ve Ermeni seçkinlerin algıları önemli ve belirleyici olmaktadır. Bu algı, iki toplumun birbirleriyle olan ilişkilerini geçmişten geleceğe taşıyan ve şekillendiren bir gerçeklik olmaktadır. Bu bağlam içinde, her iki toplumun etnik çatışmaya esas teşkil eden soykırım tartışmalarına ilişkin algıları; a) Genelde Anadolu'ya özelde de Doğu Anadolu'ya atfedilen simgesel anlam, b) Toprakların bütünlüğüne yönelik çatışma, c) 'Biz' ve 'onlar' ayrımını güçlendiren etnik kimlik, d) Olası barışın niteliğine yönelik tutumdan oluşmaktadır.

Osmanlı döneminde kontrol altında tutulan, ancak ulusal aidiyetlerini pekiştiren etnik kimlikler, Osmanlının dağılma sürecinde etnik çatışmalarla karşı karşıya kalmıştır. Osmanlı politikaları, benzerlik yaratma amacını taşımasa da,

Osmanlı toplumsal yapısı, farklılıkların muhafazası, güçlenmesi ve yeniden üretilmesini engelleyememiştir. Osmanlı döneminde, çatışmalar, tarafları tatmin edecek olan barışçı çözümlerin geliştirilmemiş olmasından dolayı ciddi bir güvenlik endişesi teşkil etmiştir. Bunun en belirgin göstergesi ise, dağılma sürecinde güçlenen Ermeni etnik milliyetçilerinin, Osmanlı toplumsal yapısını iç ve dış grup ilişkilerinde sorgulayabilen bir konuma gelmiş olmasıdır.

Dönem içinde Ermenilerin Osmanlı toplumu ile birlikteliklerini sorgulamaya neden olan faktörleri “Avrupa ve diğer büyük devletlerinin kışkırtması”, “Milliyetçilik hareketleri”, “Osmanlının zayıflığından Ermenilerin faydalanma girişimi” gibi olabilir bir dizi faktörle açıklamak mümkündür. Bu durum anket sonuçlarına şu şekilde yansımıştır:

Osmanlı-Ermeni Çatışmasının Nedeni	S	%
Zamanın Avrupa ve diğer büyük devletlerinin kışkırtması	166	33,6
Milliyetçilik hareketleri	200	40,5
Farklı dine mensup olmaları	53	10,7
Osmanlının zayıflığından Ermenilerin faydalanma girişimi	34	6,9
Ermenilerin ekonomik olarak güçlü/zengin olmalarının kıskanılması	28	5,7
Ermenilerin zayıflığından Osmanlının faydalanma girişimi	13	2,6
Toplam	494	100,0

Tablo 1: Osmanlı-Ermeni Çatışmasının Nedeni

Yaklaşık bin yıl Türk’lerle birlikte yaşayan Ermenilerin yalnızca Osmanlı’nın çöküş döneminde Osmanlı-Ermeni çatışmasına neden olan bağımsızlık iddiasında bulunmasının iç ve dış grup ilişkilerine yaslanan iki esas sosyolojik nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Ermenilerin Osmanlı devletinin çöküşüne paralel bağımsızlık talebinde bulunarak ilişkilerin kötüleşmesine sebep olmaları, ikincisi ise çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı toplum yapısı üzerinde başta Ermeni Milliyetçiliğinin gelişmesine sebep olan Fransız ihtilâlinin olası sonuçlarını Osmanlının öngörememiş olmasıdır.

Ermeniler arasında milliyetçilik fikri, kendi iç dinamikleri kadar batı kaynaklı bireysel, toplumsal, iktisadi, siyasi vb. dönüşümden kaynaklanan bir süreç olarak gözükmemektedir. Zira Rusya, İngiltere ve Fransa gibi büyük sömürge devletleri Doğu ve Güney Doğu’nun stratejik önemi için Ermenileri Osmanlı toplumsal yapısına karşı anomik bir durumun muhatabı konumuna getirmişlerdir. Bu müdahale, günümüzde ileri sürülen “Ermeni Soykırım” iddiasının temelini oluşturmakla kalmayıp Ermeni soykırım iddialarını yürütenlerin birlikteliğinin değişmezliğini de ortaya çıkarmıştır.

Çok faktörlü sosyolojik bir olgu olan “anomi”, “isyan”, “savaş”, “göç” gibi bir dizi sosyolojik kavramları içeren Ermeni sorunu, her savaşta olduğu gibi gönüllü ve zorunlu göçün (sosyal mobilitenin) birbirine karıştığı bir dönem ortaya çıkarmıştır. Bu sürecin en belirgin tetikleyici nedeni, I. Dünya Savaşı sırasında, dış grupların milliyetçi söylemlerinin etkisi altında kalan Ermenilerin, Türk ordusundaki askeri kimliklerinden ayrılarak işbirlikçi, casus ve rehberler olarak dönem içinde sosyal çözülme ve çatışmanın sorumlusu olarak görülmüş olmalarıdır. Bunun üzerine Osmanlı, Ermenileri değerli toprağının bulunduğu Mezopotamya’ya göç ettirmiştir. Daha sonra, söz konusu bölgeler İngiliz ve Fransızların kontrolüne geçtiğinde Ermeniler buralardan alınarak başta Avrupa ve Amerika olmak üzere başka ülkelere götürülmüşlerdir. Söz konusu bu sosyal hareketliliği anlamlı kılan çarpıcı örneklerden biri, Ermeniler hakkında Birinci Dünya Savaşı sırasında, (1917-1918) Erzurum’da görev yapan Rus Yarbay Tverdohlebov (2. Ermeni-Rus Kale Topçu Alay Komutanı) el yazısıyla tuttuğu günlüğünde, hem Ermeni anomisinin boyutlarını hem de Ermenileri yeteneksiz, asalak, açgözlü bir millet olarak nitelendirmesi, Ermenilerin Osmanlıdan sonra bir kez daha yeniden iskana tabi tutulmalarının hem nedenini hem de sonuçlarını göstermektedir (AA, 24 Mart 2007). Bu bağlamda, Ermeni tarihçi Hambarsumyan’ın “Biz Ermeniler, Türkleri suçluyor ve Osmanlı’da Ermenilere karşı soykırım yapıldığını söylüyoruz. Hâlbuki Ermeni milletini yeryüzünden silmeye ve bütün Ermenileri yok etmeye çalışan devlet Türkiye değil Rusya” açıklaması konuya ilişkin karşılıklı görüşler açısından önemlidir (Hasan Ağacan, Ekspres gazetes, 26 Nisan 2006). Yaklaşık %75.0 oranında kabul gördüğü gibi, Ermeniler, Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve sürecinde özellikle Batılı dış grupların etkisiyle Osmanlı yönetimine karşı iç dinamikler açısından sosyal çözülme ve çatışmanın tarafı olmuşlardır. Durum günümüzde de benzer olarak devam etmektedir. Türkiye’nin Ermeni ve Türk tarihçilerinin konuyu incelemesine şartsız yaklaştığı sırada Avrupa Parlamentosu’nun Ermeni dosyasını açma kararı bu duruma örnek gösterilebilir (Le Figaro, 14 Eylül 2006). %6.9 oranında onaylanan, Osmanlı-Ermeni çatışmasını etkileyen bir başka faktör, Ermenilerin işbirlikçi davranışları yani çatışmanın belli şartlar altında yapılan sosyal bir seçim olarak, Osmanlı imparatorluğunun birçok/beş ayrı cephede işgal güçlerine karşı savunma içinde olmasından/zayıflığından faydalanması yani “bu fırsat kaçmaz”, “fırsatı ganimet bilen” bir yaklaşım olmuştur.

Osmanlı-Ermeni çatışmasının nedeni, “zamanın Avrupa ve diğer büyük devletlerin kışkırtması”, “milliyetçilik hareketleri”, “Osmanlı’nın zayıflığından Ermenilerin faydalanma girişimi” birlikte göz önüne alındığında yaklaşık %85.0 oranında Ermeni anomiyi/anarşisi/başkaldırısı olarak algılanmaktadır (Çiçek, 2005, Sayı: 183. The Washington post, 13 Ekim 2006.)

Ulusal kimliğin tanımlanmasında etkili olan din de Osmanlı-Ermeni ilişkisinde 'biz' ve 'onlar' ayrımının güçlenmesine katkı sağlamıştır. Osmanlı-Ermeni ilişkisinde etkili olduğu bilinen dini düşünsellik, I. dünya savaşı sırasında ve sonrasında güvenlik ikilemi içinde, hem Türklerin Anadolu’da dini bakımdan

homojenleşmesine ve İslam düşüncesinin paralel hareket etmelerini sağlamış hem de Ermenilerin Müslüman olmayan unsurlarla işbirliği içine girmelerinde etkili olmuştur (Die Tageszeitung, 22 Mayıs 2007). Günümüzde de benzer şekilde Fransa Ermeni Protestan Kilisesi Başkanı Papaz Joel Mickaelian, 18 Haziran 1987 tarihli Avrupa Parlamentosu'nda “Ermeni soykırımını” tanıyan tasarının, Avrupa milletvekillerince oylanmasının 20. yılını kutlaması ve kararı, gerçeğin öncüsü olarak nitelendirmesi (AFP, 16 Ekim 2007) çatışmanın nedenini farklı dine mensup olma olarak nitelendirenleri haklı çıkaracak bir değerlendirme olarak görülebilir. Osmanlı Ermenilerini, 1940'lı yıllarda Franz Werfel'in “Musa Dağında Kırk Gün” adlı romanından öğrendiğini belirten Gianni Baget Bozzo'nun “Jön Türklerin, Osmanlı İmparatorluğu'nu, modern bir güç haline dönüştürmek için Türkiye'yi Türkleştirmek ve İslamlaştırmak için Ermenilerin Anadolu'dan çıkarıldığını iddia etmesi, sorunun Batı dünyası açısından dini boyutunu ve bu yönde güvenlik ikilemini gösteren bir başka yaklaşım olarak değerlendirmek mümkündür (Tempi, 26 Ekim 2007).

B. Ermenilerin Osmanlı Topraklarında Bağımsız Devlet Kurma Girişiminin Algılanması

Osmanlı topraklarında Ermenilerin devlet kurma girişiminin ortaya çıkardığı dış ve iç grup ilişkilerine yansıyan anarşi/anomik durum, grupların karşılıklı güvenliğini göreceli sürekli tehdit eden karşıt hareketleri tetiklemiştir. Bu nedenle Ermeniler karşı tepki içinde Osmanlı imparatorluğunun merkezi otoritesinin zayıfladığına olan inançları ve bu fırsatlardan yararlanabilirliğe yaslanan algısı çatışmada önemli rol oynamıştır. Ermeniler, Osmanlı toplumsal yapısının güvenliğini kendi güvenlikleri ile birlikte tehdit eden bir unsur olarak varlık kazanmışlardır (Brubaker, S. 44, s. 211-238).

Ermenilerin bağımsız devlet kurma girişimleri, iç ve dış toplumsal koşulların ortaya çıkardığı bir gelişme olarak birlikte değerlendirildiğinde, batılı devletlerin desteği ile iyi planlanmış, bütün Türk dünyasını toplumsal düşman olarak gösteren, Paris barış görüşmeleri ve Sevr Anlaşmasındaki birçok maddede okunduğu gibi son derece atılgan/saldırgan ve kendi güvenlikleri ile birlikte diğerinin de güvenliğini tehdit eden bir karakter sergilemektedir.

Osmanlı Devleti bünyesinde Ermenilerin Doğu Anadolu'da bağımsız bir devlet kurma girişimini değerlendirme				
Eğitim Durumu		Olumlu	Olumsuz	Toplam
Okur yazar değil	S %	5 45,5	6 54,5	11 2.2
Okur yazar	S %	10 41,7	14 58,3	24 4.9
İlkokul	S%	9 32,1	19 67,9	28 5.7

İlköğretim	S	3	12	15
	%	20,0	80,0	3.0
Lise ve dengi	S	34	85	119
	%	28,6	71,4	24.1
Üniversite	S	103	194	297
	%	34,7	65,3	60.1
Toplam	S	164	330	494
	%	33,2	66,8	100,0

Ermenilerin Osmanlı topraklarında bağımsız bir devlet kurma girişiminin bir sonucu olarak ortaya çıkan çatışmayı algılama niteliğinde şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür:

Tablo 2: Osmanlı Devleti bünyesinde Ermenilerin Doğu Anadolu’da bağımsız bir devlet kurma girişimini değerlendirmenin eğitim-öğretim düzeyine göre dağılımı

Osmanlı sosyal yapısı içinde, bir alt grup olarak Ermenilerin bağımsız devlet kurma girişimleri, bağımsız Ermenistan için teorik propaganda çalışmalarından, ayaklanmalara, silah temini ve transferinden, Ermeniler lehine Osmanlı devletine zarar verebilecek her türden girişimlerle anomik durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur.¹ Ermenilerin Türkiye’den çıkarılmasına neden olan bağımsız devlet kurma girişimlerinin genel toplamda %33.2 oranında “olumlu” olarak görülmesi, tarihin sorularıyla tersyüz edilmiş bir yüzleşme ve Osmanlı topraklarının bölünebilirliği ve paylaşılabirliğinin yapılabileceği bir arena olarak algılanması anlamına gelmektedir. Başka bir açıdan değerlendirildiğinde Ermenilerin Osmanlı topraklarında bağımsız bir devlet kurma girişiminin teorik anlatımının bir örneği olan 19. yüzyıl Ermeni edebiyat eserlerinde küçük yaşta ellerine kılıç verilerek Türklerin öldürmesi talebi kabul edilebilir bulunmaktadır (AA, 18 Şubat 2007).

Bir Ermeni sosyal sapması olan 1915 olayları, Rus ordularına katılarak açık ihanet ve isyan içinde bulunan unsurlara karşı Osmanlı toplum sisteminin karşı mücadelesinde ortaya çıkan iç grup çatışması olarak görülmelidir (El Kahire Gazetesi, 05 Kasım 2006). Bu nedenle Ermenilerin bağımsız bir devlet kurma girişimleri ile birlikte ortaya çıkan hukuki ve sosyal norm ihlalleri onların birlikte yaşadıkları Türk, Kürt ve Çerkez gibi unsurlara karşı iç savaşı tetikleyen unsur olarak algılanmalarına neden olmuştur. Bu yaklaşım sadece Türk ve Ermeni bilim adamları tarafından değil Batılı ve Rus gözlemciler tarafından da belirtilmektedir (Statesman, 02 Mart 2007). Ayrıca Ermenilerin politik çevrelerince de Ermenilerin Osmanlı topraklarında bağımsızlık talebi hem gizlenmemekte hem de yadsınmamaktadır. Bunu en tipik göstergelerinden biri, Taşnaksütyun Partisi Sözcüsü Giro Manoyan’ın, Türkiye-Ermenistan sınırının Türkiye’yi bölmeye ve yok etmeye yönelik olarak yapılan Sevr Anlaşmasına uygun olarak belirlenmesi gerektiğini söylemesidir. O, Ermenistan’ın SSCB içerisindeyken sınır konusunun gündemde olmadığını, ancak Ermenistan’ın bağımsızlığını kazandıktan sonra Sevr Anlaşması’nın yürürlüğe girdiğini ve sınırların söz konusu anlaşmaya göre

belirlenmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu bağlamda Osmanlı topraklarında Ermenilerin devlet kurma girişiminin doğru bir karar olduğu yaklaşık %33.3 oranında kabul görmüş olmaktadır (Yeni Müsavat, 24 Aralık 2007).

Ermenilerin Osmanlı döneminde gerçekleştirdikleri göreceli milliyetçi söylem ve eylemlerini meşrulaştırma ve soykırım iddialarına yönelik toplumsallaşma süreci, Türkiye ve dünya kamuoyunda Ermenistan ve Ermeni diasporasının girişimleri ile siyasi, medyatik, sanatsal, iktisadi, hukuki, dini gibi birçok alanda gerçekleştirilmektedir. Siyasal alanda elde edilen önemli ataklardan biri Ermenilerin Osmanlı döneminde gerçekleştirdikleri söylem ve eylemlerin meşruiyetini ve Ermenilerin soykırım iddialarının tanınmasını sağlayan devlet/toplum sayısının önemli oranda olmasıdır.

Ermenilerin Osmanlı topraklarında bağımsız bir devlet kurma girişimlerini bir toplumsal hak olarak nitelendirme anlamına gelen en çarpıcı örnek, ABD’de birçok eyalette kabul edilmiş olmakla beraber Nancy Pelosi tarafından kongreye sunulan ve ABD’nin Irak’taki savaşa zarar verilmesinden kaygılanıldığı, Türk şirketleriyle ticari ilişkilerin riske girmemesi (Europa Pres, 07 Mart 2007) ve Türkiye’deki askeri üslerinin kullanımının sınırlandırılacağı yönündeki kaygılardan (Europa Pres, 07 Mart 2007) dolayı ertelenen karar tasarısıdır (The Washington Times, 20 Şubat 2007). Tasarının, 1.², 2. (ÇİÇEK, <http://www.ttk.org.tr/index.php?Page=Sayfa&No=183> ve diğer maddeleri incelendiğinde hem Osmanlı hem de Türkiye’ye yönelik siyasi iddialar ve taleplerle dolu olduğu görülmektedir. Aynı şekilde 1915 olaylarının anma günlerinde Ermenilerin Osmanlı topraklarında bağımsız bir devlet kurma girişimlerini onaylayan çeşitli devlet başkanları düzeyinde yapılan konuşmalar da siyasi düzlem içinde değerlendirilebilir.³ Ermenilerin Osmanlı topraklarında bağımsız bir devlet kurma girişimlerini dikkate değer kılan bir başka alan Ermeni siyasi propaganda ağının besleyen sanat içerikli çalışmalarıdır. Osmanlı topraklarında bağımsız bir Ermenistan kurma girişimlerini kuvvetlendiren bir başka gerekçe ise, Osmanlı Ermenilerinin 19 yüzyılın başlarında sanat ve ticaretle uğraşmaları neticesinde gittikçe zenginleşerek ekonomik bir güç elde etmiş olmalarıdır (Cöhçe, Büyük Ermenistanı Kurma Projesi, Ermeni Araştırmaları, Sayı 1, Mart-Nisan-Mayıs 2001).

Ermeni lobileri, Osmanlı topraklarında bağımsız bir devlet kurma girişimlerinde dönemin karmaşık toplumsal dinamiklerini yadsımaya, sadece kendi kayıplarından söz ederek fakat Türklerin kayıplarından söz etmeyerek Türkleri ötekileştirme gayretinde olan aktörler olarak görünmektedirler. Kendi geçmişleriyle yüzleşme kaygısından Türkiye’nin geçmişiyle yüzleşmesi gerektiğini iddia ederek bir savunma psikolojisine girmektedirler (The Washington Times, 28 Mart 2007). Ermeniler, fiili şiddeti kullanarak toplumsal çözülme ve çatışma içinde, hem iç hem de dış grup ilişkilerine bağlı olarak Osmanlı toplumsal yaşamında anarşik söylem ve eylemde bulunmuşlardır. Bunlardan iç grup ilişkilerine bakıldığında öne çıkan en önemli sorun, 1915’te Van civarında Ermeni desteği ile ilerleyen Rusların ve çok sayıda askeri Çanakkale’ye yığan İngiliz ve Fransız orduları arasında sıkışan Osmanlı ordusunu, askeri alanda işbirlikçi bir

konum belirleyerek kendi devlet ve toplumlarına karşı sorumsuzca davranmalarıdır. Bu durum, Ermenilerin, Osmanlı toplum yapısı içinde, devletin ve toplumun beklediği sadakat ile Rusya ve Batılıların dayattığı ihanet arasında sıkıştığını göstermektedir. Bu bağlamda Osmanlı-Ermeni çatışmasının sonucu/son bulması olan tehcir, 1915’de, Ermenilerin söz konusu çelişkilerini ortadan kaldırmak için sosyolojik olarak yapılabilir/olabilir mükemmel bir plan olmuştur.⁴ Ancak günümüzde Ermeniler, tehciri “tek tip bir Türk ulusu yaratma projesi’nin bir parçası ve tarihte ilk soykırım olarak nitelendirerek hatta Hitler’in soykırımı Türklerden öğrendiği iddiaları üzerine söylem ve eylem gerçekleştirerek tarihi ve sosyolojik bir gerçekliği süre giden bir gerilime yönlendirmektedirler. Bunun en önemli nedeni ise daha sonraki süreçte özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası hukukta “soykırım” kavramına yer verilmesi ve soykırım mağdurlarının birçok hak ve tazminat kazanmasıdır. Bu da “bedava pekmez baldan tatlıdır” yaklaşımı ile Ermenilerin iştahını kabartmaktadır.

Dün Ermenilerin içini burkan, bugün ise Ermenilerin iştahını kabartan tehcir olayının sonuçlarını analitik olarak dış ve iç dinamikler açısından ikiye ayırabiliriz; Dış dinamizm açısından tehcirin sonucu, Ermenilerin Ortadoğu’da ve daha sonraki süreçte Kuzey Afrika’nın çeşitli ülkelerinde, Avrupa ve Kuzey Amerika’da, Rusya’da ve dünyanın diğer bölgelerinde diasporalar oluşturmalarıdır.

Bunun belirgin örneklerinden biri, 1924’de yönetimini elinde tutan Fransız’ların, Lübnan diaspora Ermenilerini 1928’de ana unsur olarak tanımasıdır (Bildirici, 1999, s.). Fransa’nın Ermenilere ilgisi günümüzde de devam etmektedir. Örneğin Sarkozy’nin Kilikya Ermeni Kilisesi lideri Aram Keşişyan’a bir mektup göndererek sözde “soykırım”ı yüksek sesle gündeme getirmeye devam edeceğini ve bu konuda tam bağlılıkla çalışacağını bildirmesi geçmişle gelecek arasındaki ilişkiyi göstermesi açısından önemlidir (18 Haziran 2007, Kaynak: Bugün). İç dinamizm açısından Tehcirin sonucu ise şiddetli bir iç savaşa maruz kalmaksızın sorunun olası en az maliyet ve kayıpla çözümlenebilmesidir. Söz konusu ağır/şiddetli iç ve dış toplumsal ilişkilerin gerildiği bir dönemde yeniden iskân, sosyolojik olarak bir Ermeni soykırımı değil Ermenilerin kurtarılması için seçilmiş rasyonel bir çıkış kapısı olmuştur. 1915 yıllarında tehcir esnasında yaşanan Osmanlı-Ermeni çatışmasının sonuçlarını bugün Batı dünyasının Ortadoğu’da yaptığı gibi birbirini boğazlayan dinsel ve etnik grupları organize ederek yürüttüğü anomik, çözülmeci ve çatışmacı toplumsal sürecin başarı sağlanamamış varlık karakterine benzetebiliriz.

Tablo 3: 1915 yıllarında Tehcir esnasında yaşanan Osmanlı-Ermeni gerginliğinin/çatışmasının sonuçlarını Ermeni soykırımı olarak görme

1915 yıllarında Tehcir esnasında yaşanan Osmanlı-Ermeni çatışmasının sonuçlarını Ermeni soykırımı olarak görme	Sayı	%
Evet	293	59,3
Hayır	201	40,7
Toplam	494	100,0

1915 yıllarında göç (tehcir) esnasında yaşanan Osmanlı-Ermeni gerginliğinin/çatışmasının sonuçlarını bir Ermeni soykırımı değil tersine Ermenilerin bir soykırımdan kurtuluşu olarak görülmesi gerekliliğine rağmen çatışmanın sonuçlarının %59.3 oranında “soykırım” olarak görülmesi tarihi bilgi/algının başka sosyalleştirici faktörlerin etkisi ile tersyüz edildiğini ve irrasyonel bir tarih ve toplum algısı yaratıldığını söyleyebiliriz. Bu algıda hem diaspora Ermenilerinin hem de Türkiye’de bazı sosyalleştirici araçların etkisinden söz etmek gerekir. Bunlardan diaspora Ermenilerinin etkisi, soykırım iddialarını sürekli gündemde tutarak bu iddiaları çeşitli sosyalleşme araçlarla aktarmasıdır. 1915’te Türk yönetiminin Erivan ve civarında yaptıklarını dokümanlar ile belgelediğini iddia eden ve tehcir edilenlerin kişisel birtakım hikâyelerini konu alan Time dergisinin okuyucularına dağıttığı DVD vb. buna örnek gösterilebilir. Aynı şekilde Türkiye’de bir dizi sivil örgütlerin, medyanın kısaca bütün kurumların/organizasyonların belirli enstrümanları kullanarak Ermeni soykırım iddialarında sosyalleştirici bir araç oldukları anlaşılmaktadır.

Osmanlı-Ermeni çatışmasının son fiili aşaması olarak nitelendirebileceğimiz tehcir; kaotik, anlamsız, irrasyonel nitelikte olmayan ve araçsal açıdan yok etme, asimilasyon vb. konseptlere yer vermeyen Osmanlı toplumunun sosyal-kültürel referanslarına işaret etmesine rağmen ABD, AB, ve diğer bazı dünya ülkeleri söz konusu sosyolojik özellikleri göz ardı ederek her yeni anlatıda büyütülmüş ve çarpıtılmış olan düşmanlığın kayıtlarına dayandırarak tehciri ısrarla soykırım olarak nitelendirmeye devam etmektedirler. 4 Mart 1897’de Federal Cumhurbaşkanı Adolf Deucher’in kendisine 456.000 imzalı dilekçeyi sunan, Zürihli Papaz Konrad Furrer başkanlığındaki bir heyeti kabul etmesi ve ülkedeki acil bir siyasi sorunu değil, Türkiye’yi ilgilendiren bir konuyu içeren metni desteklemiş olması (Tages Anzeiger, 02 Mart 2007) batının yok etme kültürünün referanslarını gösteren çarpıcı bir örneği oluşturmaktadır.

1915 olaylarına zemin hazırlamada önemli katkılarını yadsıyamayacağımız bağımsız Ermenistan kurma girişimlerini destekleyen dönemin devletleri, 1915 olaylarının yoğunlukla yaşandığı coğrafi bölge üzerinde önemli demografik niceliğe sahip olan Kürt grupların varlığına dikkat çekmektedir. Batılılar bu süreç içinde Kürtlerin eğitim yoluyla disiplin altına alınmasını, ehliyetli ve yeterli vatandaş yapılabilmesini, Müslüman bağnazlığı nedeniyle Hristiyan olabileceklerini gözden kaçırdıklarını itiraf etmektedirler. Hatta söz konusu bu alanlarda başarı sağlanamasa bile toprakları işgal edilerek boyun eğmeleri istenmeliydi, planını uygulayamadıkları için hayıflanmaktadırlar (Cöhçe, Ermeni Araştırmaları, Sayı 1, Mart-Nisan-Mayıs 2001). 1915 olayları ve öncesinde bağımsız bir Ermenistan için gerekli topraklar üzerinde yaşayan ve büyük Ermenistan’ın önünde bir engel olarak gösterilen grupların bugün “Büyük Ermenistan” iddialarını yadsımayan grup olarak görünüm kazanması Ermenilerin sürekli soykırım iddiaları ile ilgili girişimlerinde başarılı olduğunu göstermesi açısından önem taşımaktadır. Osmanlı Toplum-devlet anlayışının %59.3 oranında soykırım yapabileceğinin kabul edilmesi, Ermeniler bağımsız Ermenistan için

teorik propaganda çalışmalarından pratik girişimlere kadar geniş bir yelpazede anomik bir durumun tarafı olarak varlık kazanmadıkları yönünde içselleştirilmesi/benimsenmesi ile birlikte, insan hakları ideolojisinin psikolojik etkisine bağlı olarak mağduriyetin sürekli olumlanmasının bir sonucu olarak düşünülebilir. Ermeni soykırım iddialarının tartışılmasında, “Yahudi Soykırım” iddialarında mağduriyete yüksek prim veren yeni bir sosyolojik ve psikolojik atmosferin ortaya çıkmasının etkisinden söz edilebilir. Söz konusu mağduriyet algılaması, Ermenilerin soykırım iddialarında sadece diasporanın yaşadığı ülkelerle sınırlı olmayıp Türkiye’de de bazı alt gruplar üzerinde önemli bir kabul görme aşamasına gelindiğini göstermektedir. Bulgular, Ermeni tartışmalarında yeni ve önemli bir sürece gelindiğini ve sosyalleşme araçları vasıtasıyla esasen mağdur olmayan ama sanal olarak mağdur olandan yana bir duruş sergileyen “yeni bir toplum” bilinci oluştuğunu göstermesi açısından önemlidir. Örneğin, Nobel Barış ödülünün Orhan Pamuk’a verilmesi, Türk edebiyatının başarısı olarak değerlendirilse de, Nobel komitesinin siyasi amaçla hareket ettiğini ve Türkiye’deki sözde insan hakları sorununa dikkat çekme amacı taşıdığını söyleyebiliriz (The Washington post, 13 Ekim 2006).

Günümüzde de batı dünyasının Ermeni meselesine ilişkin girişimleri, Osmanlı tarihinde ırkçılığın yer almamasına rağmen, ABD ve Avrupa’nın Osmanlı-Ermeni çatışmasını yeniden yazmak istemesinden kaynaklanmaktadır. Bu tarihi yeniden yazma tutkusu, Batı dünyasının, Ermeni meselesinde hem kendi kültürel referanslarını, kendi tarihlerini esas almalarından hem de yok etme, asimilasyon konseptlerine sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden onların Osmanlı’nın yok etme yerine birlikte yaşamayı seçmesini ve anti ırkçılığını anlayabilmesi mümkün değildir.⁵

Sonuç ve Değerlendirme

Günümüzde soykırım iddiaları ile ilgili tartışmalara neden olan Osmanlı-Ermeni çatışması, hem araçsal açıdan kültürel koşulların hem de coğrafi paydaşlığın ortaya çıkardığı unsurların ortak paydasından oluşmaktadır. Söz konusu durumun kültürel tipik göstergesi, Ermenilerin şeytanileştirilmiş, değersizleştirilmiş veya tehdit eden olarak algıladıkları Osmanlı’yı "öteki" üzerinden konumlandırarak korkunun kaynağını bizatihi kendilerinin inşa etmiş olmalarıdır. Aynı şekilde kültürel koşullara eklemleyebileceğimiz coğrafi paydaşlık yani tarafların aynı fiziksel yerleşmenin unsurları olmaları da çatışmanın temel dinamiklerden diğerini oluşturmaktadır. Osmanlı toplumsal yapısı içinde Türk ve Ermeni seçkinlerinin ve kamuoyunun birbirleri ile ilgili algıları, nasıl 1915 yıllarında sorunun tanımlanmasında belirleyici bir role sahip olmuşsa günümüzde de Türkiye’de Türk ve Ermeni seçkinlerin algıları önemli ve belirleyici olmaktadır.

Tartışmanın kırılma noktası olan "tehcir" olayı, Osmanlı devletince, Ermenilerin içinde bulundukları anomik durum karşısında tedbir olarak kabul edilmesine rağmen, bu süreç, Ermeni diasporasının girişimleri ile ABD, AB ve dünyanın değişik toplumları tarafından yaklaşık doksan yıl sonra hem formel hem de enformel olarak soykırım olarak değerlendirmektedir. günümüzde dünyada

olduğu gibi Türkiye'de de Ermenilerin Osmanlı döneminde gerçekleştirdikleri söylem ve eylemler, söz konusu süreç içinde bazı alt grupları hedef alarak sosyalizasyon süreci bağlamında meşru kılma girişimi olarak gözükmektedir.

Çok faktörlü sosyolojik bir olgu olan “anomi”, “isyan”, “savaş”, “göç” gibi bir dizi sosyolojik kavramları içeren Ermeni sorunu, her savaşta olduğu gibi gönüllü ve zorunlu göçün (sosyal mobilitenin) birbirine karıştığı bir dönem ortaya çıkarmıştır. Bu sürecin en belirgin tetikleyici nedeni, Ermenilerin, Türk ordusundaki askeri kimliklerinden ayrılarak işbirlikçi olarak dönem içinde sosyal çözülme ve çatışmanın sorumlusu olarak görülmüş olmalarıdır. Günümüzde de toplumsal çatışmanın nedeni yaklaşık % 85.0 oranında Ermeni anomisi olarak algılanmaktadır.

Ermeniler karşı tepki içinde Osmanlı imparatorluğunun merkezi otoritesinin zayıfladığına olan inançları ve bu fırsatlardan yararlanabilirliğe yaslanan algısı çatışmada önemli rol oynamıştır. Ermeniler, Osmanlı toplumsal yapısının güvenliğini kendi güvenlikleri ile birlikte tehdit eden bir unsur olarak varlık kazanmışlardır. Osmanlı sosyal yapısı içinde, bir alt grup olarak Ermeniler bağımsız devlet kurma girişimleri ile anomik durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Ermenilerin Türkiye’den çıkarılmasına neden olan bağımsız devlet kurma girişimlerinin % 33.2 oranında “olumlu” olarak görülmesi, tarihin sorularıyla tersyüz edilmiş bir yüzleşme ve Osmanlı topraklarının bölünebilirliği ve paylaşılabirliğinin yapılabileceği bir arena olarak algılanması anlamına gelmektedir.

1915 yıllarında tehcir esnasında yaşanan Osmanlı-Ermeni gerginliğinin/çatışmasının sonucunun %59.3 oranında “soykırım” olarak görülmesi tarihi bilgi/algının başka sosyalleştirici faktörlerin etkisi ile tersyüz edildiğini ve irrasyonel bir tarih ve toplum algısı yaratıldığını göstermektedir. Bu algıda hem diaspora Ermenilerinin hem de Türkiye’de bazı sosyalleştirici araçların etkisinden söz etmek mümkündür. Örneğin diaspora Ermenilerinin soykırım iddialarını sürekli gündemde tutarak bu iddiaları çeşitli sosyalleşme araçları ile aktarması önemli bir etken olarak düşünülmelidir.

1915 olayları ve öncesinde sözde bağımsız Ermenistan toprakları üzerinde yaşayan ve bir engel olarak görülen grupların bugün “Büyük Ermenistan” iddialarını yadsımayan gruplar olarak görünüm kazanması Ermenilerin sürekli soykırım iddiaları ile ilgili girişimlerinde başarılı olduğunu göstermektedir.

Osmanlı Toplum-devlet anlayışının % 59.3 oranında soykırım yapabileceğinin kabul edilmesi, Ermenilerin bağımsız Ermenistan için teorik propaganda çalışmalarından pratik girişimlere kadar geniş bir yelpazede anomik bir durumun tarafı olarak varlık kazanmadıkları yönünde içselleştirilmesi/benimsenmesi insan hakları ideolojisinin psikolojik ve sosyal etkisine bağlı olarak haklı-haksız mağduriyetin sürekli olumlanmasının bir sonucu olarak düşünülebilir. Ermeni soykırım iddiaları ile ilgili tartışmalarda tutulan kulpun testi taşıyıcıda hiç de rasyonalite dışı olmadığını söyleyebiliriz.

NOTLAR

- ¹ Soykırım kavramı, tarihsel süreç içinde ölümlü ya da kültürel olarak tümüyle tasfiye edici toplumsal çatışmanın tanımlanmasında kullanılan oldukça yeni bir terimdir. Kavram Yahudi soykırımı ile ilgili ilk kez kullanılmakla birlikte değişik ulusların yaşadığı trajedi ile ilgili olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Kavram genel olarak bir grubun dini ya da etnik farklılıktan dolayı tümüyle yok edilmesi anlamında kullanılmaktadır.
- ² “Ermeni soykırımı 1915 -1923 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu tarafından tasarlanıp uygulandı ve yaklaşık 2 milyon Ermeni’nin sınır dışı edilmesiyle, bunlardan 1,5 milyon kadın, erkek ve çocuğun öldürülmesiyle, kurtulan 500 bininin de evlerinden kovulmasıyla ve 2500 yıllık Ermeni varlığının anavatanından tasfiye edilmesiyle sonuçlandı.”
- ⁴ Ermenileri anma gününde, başkan GEORGE W. BUSH, April 24, 2005, For Immediate Release Office of the Press Secretary April 24, 2005’de ifadeleri şöyledir. Biz Osmanlı İmparatorluğunun son günlerinde 1.5 milyon kadar Ermeni’yi kitlesel ölüme ve göçe zorladığını hatırlıyoruz. Bu korkunç olay pek çok Ermeni’nin büyük felakete nasıl çağırıldığını göstermektedir. Ben bu korkunç yaşam kayıplarından dolayı en derin başsağlığını ifade ederek bütün dünyadaki benim dostlarım olan Amerikalı ve Ermeni toplumuna katılıyorum. Bugün bizim Ermeni toplumunun acısını yansıttığımız ve bu insanlık trajedisinin 90. yıl dönümünde andığımız gibi, biz ayrıca bağımsız bir Ermeni devletinin parlak bir geleceğini umut ediyoruz.
- ⁴ Hasan Köni, Ermeni Meselesi ve Türkiye’nin Uluslararası Konumu, adlı Almanya Extertal’de yaptığı toplantıdan.
- ⁵ Renee ABRAMSON, Racism Didn’t Have A Place In Turkish Or Ottoman History, 16 October 2007 - Today’s Zaman.

KAYNAKLAR

- AA, 18 Şubat 2007.
AA, 24 Mart 2007.
ABRAMSON Renee (2007), Racism Didn’t Have A Place In Turkish Or Ottoman History, 16 October- Today’s Zaman.
AFP, 16 Ekim 2007.
AĞACAN Hasan (2006) Ekspres gazetesi, 26 Nisan.
BİLDİRİCİ Yusuf Ziya (1999), Adana’da Ermenilerin Yaptığı Katliamlar ve Fransız-Ermeni İlişkileri, Köksav Yayınları, Ankara.
BRUBAKER, Rogers-David D. Latin, Doğu Batı, , Etnik ve Milliyetçi Şiddet S. 44.
Bugün, 18 Haziran 2007.
ÇİÇEK Kemal, Türk Tarih Kurumu Ermeni Masası, <http://www.ttk.org.tr/index.php?Page=Sayfa&No:183>.
ÇİÇEK Kemal (2005), Türk-Ermeni Anlaşmazlığının Siyasi Kökenleri: Tehcir ve Dönüş Üzerine Yaklaşımlar, Teori, Nisan, Sayı: 183.
ÇÖHCE Salim (2001), Büyük Ermenistanı Kurma Projesi, ERMENİ ARAŞTIRMALARI, Sayı 1, Mart-Nisan-Mayıs.
Die Tageszeitung, 22 Mayıs 2007.
Ekspres, 26 Aralık 2007.
El Kahire Gazetesi, 05 Kasım 2006.

- Ermeni Araştırmaları, Sayı 1, Mart-Nisan-Mayıs 2001.
Ermeni Terörü, Komiteler, <http://www.ermeniteroru.8m.com/komiteler.htm>
Europa Pres, 07 Mart 2007.
GÜN, Seher, 04 ve 05 Aralık 2007.
KARACA Birsen (2006), Sözde Ermeni Soykırım projesi, Say Yayınları, İstanbul.
KÖNİ, Hasan, Ermeni Meselesi ve Türkiye'nin Uluslararası Konumu, adlı
Almanya Extertal'de yaptığı toplantıdan.
Le Figaro, 14 Eylül 2006.
NZZ Am Sonntag, 12 Mart 2007.
Sankei Shimbun, 12 Mart 2007.
Statesman, 02 Mart 2007.
Tages Anzeiger, 02 Mart 2007.
Tempo, 26 Ekim 2007.
The Statesman, 13 Şubat 2007.
The Washigton post, 13 Ekim 2006.
The Washington Times, 20 Şubat 2007.
The Washington Times, 28 Mart 2007.
Yeni Müsavat, 24 Aralık 2007.

